

житті приниженням позиції інших; відчувають перевагу над іншими, існує бажання керувати іншими, не рахуючись з їхньою волею та бажаннями.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, модель світу є центральною частиною індивідуальної свідомості психічного життя індивіда. Вона є тим поняттям, що означає процес і результат (суб'єктивний) світорозуміння. Узагальнені результати дослідження свідчать, що у студентів, яких ми умовно віднесли до високого рівня розвитку індивідуальної свідомості, переважає організмична модальність світосприйняття, до середнього – механістична модальність; до низького – антагоністична та хаотична. Як показала інтерпретація отриманих результатів для більшості респондентів характерним є поєднання досить різномірних, часом суперечливих цілей, смислів, цінностей і типів ставлення особистості до світу в цілому, до оточуючих людей і виникаючих проблем. Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розробці системи психологічного супроводу з метою формування життєтворчої моделі світосприйняття.

Список використаних джерел

1. Баксанский О. Е. Когнитивный образ мира : монография / О. Е. Баксанский, Е. Н. Кучер. – М. : Канон, 2010. – 224 с.
2. Грановская Р. М. Психологическая защита / Р. М. Грановская. – СПб. : Речь, 2007. – 474 с.
3. Елисеев О. П. Практикум по психологии личности / О. П. Елисеев. – СПб. : Питер, 2001. – 560 с.
4. Леонтьев Д. А. Жизнетворчество как практика расширения жизненного мира / Д. А. Леонтьев // Всероссийская научно-практическая конференция по экзистенциальной психологии : материалы сообщ. / под ред.: Д. А. Леонтьева, Е. С. Мазур, А. И. Сосланда. – М. : Смысл, 2001. – С. 100–109.
5. Малюченко Г. Н. Социально-психологический анализ целостных представлений о мире / Г. Н. Малюченко, В. М. Смирнов. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 2006. – 155 с.
6. Настольная книга практического психолога / сост.: С. Т. Посохова, С. Л. Соловьева. – СПб. : Сова, 2008. – 671 с.

References

1. Baksanskij O. E. Kognitivnyj obraz mira : monografija / O. E. Baksanskij, E. N. Kucher. – M. : Kanon, 2010. – 224 s.
2. Granovskaja R. M. Psihologicheskaja zashhita / R. M. Granovskaja. – SPb. : Rech', 2007. – 474 s.
3. Eliseev O. P. Praktikum po psihologii lichnosti / O. P. Eliseev. – SPb. : Piter, 2001. – 560 s.
4. Leont'ev D. A. Zhiznetvorchestvo kak praktika rasshirenija zhiznennogo mira / D. A. Leont'ev // Vserossijskaja nauchno-prakticheskaja konferencija po jekzistencial'noj psihologii : materialy soobshh. / pod red.: D. A. Leont'eva, E. S. Mazur, A. I. Soslanda. – M. : Smysl, 2001. – S. 100–109.
5. Maljuchenko G. N. Social'no-psihologicheskij analiz celostnyh predstavlenij o mire / G. N. Maljuchenko, V. M. Smirnov. – Saratov : Izd-vo Saratov. un-ta, 2006. – 155 s.
6. Nastol'naja kniga prakticheskogo psihologa / sost.: S. T. Posohova, S. L. Solov'eva. – SPb. : Sova, 2008. – 671 s.

Demianiuk O.B., Kosarieva O.I. MODALITY OF THE WORLDVIEW AS A COMPONENT OF STUDENTS' INDIVIDUAL CONSCIOUSNESS

The article highlights the fact that adaptation to new social, cultural, and economic conditions means qualitative changes in people's way of living that directly reflect in their worldview. In particular, those changes affect the youth's social and psychological modalities of worldview and certain types of the world perception since students are the highly opened to changes part of society. The world model is a central element of an individual consciousness of a person's psychic life. The work demonstrates the results of the experiment that studied the worldview modality as a component of the students' individual consciousness. We offer a complex of diagnostic techniques that includes "Social-psychological Analysis of the Individual Models of the World" (H.Maliuchenko, V.Smirnov), "Testing the Subjectivity Level" (M.Isakov), and the project technique "Symbolic Patterns". On the base of the generalized results of the experiment, we determined the levels of the students' individual consciousness development. It was proved that students of the high level of individual consciousness development demonstrated mostly organismic worldview modality. The students of the middle level demonstrated mechanistic modality. The students of the low level demonstrated antagonistic and chaotic one. The interpretation of the results proves that the majority of the respondents combine quite diverse, sometimes contradictory, targets, senses, values, and types of an individual's attitude to the world, surrounding, and arising problems.

Key words: world model, worldview modality, individual consciousness, students.

УДК 159.922.8:[159.98:616]–057.875

Т.І. ДУЧИМІНСЬКА, О.М. ХЛІВНА

РОЛЬ ЛАБОРАТОРНОГО ПРАКТИКУМУ З ПСИХОДІАГНОСТИКИ ТА КЛІНІЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ У ВИЯВЛЕННІ ПРОЯВІВ ОСОБИСТІСНОЇ БЕЗПОРАДНОСТІ СТУДЕНТІВ

Стаття присвячена аналізу психологічного феномену особистісної безпорадності як стійкого специфічного утворення особистісного рівня, яке поєднує певні особистісні властивості, песимістичний

атрибутивний стиль і стійкі невротичні порушення. Охарактеризовано значимість студентського віку, як періоду формування соціальної системи стосунків та ідентичності особистості, для проявів та закріплення ознак безпорадності у процесі навчальної діяльності. Розкрито можливості психологічного практикуму з психодіагностики та клінічної психології у виявленні проявів особистісної безпорадності студентів. Представлено емпіричні результати виявлених рівнів прояву особистісної безпорадності студентів-психологів.

Ключові слова: особистісна безпорадність, студентський вік, навчальна діяльність, психодіагностика, клінічна психологія, психологічні методики, лабораторний практикум.

Статья посвящена анализу психологического феномена личностной беспомощности как устойчивого специфического образования личностного уровня, которое сочетает определенные личностные свойства, пессимистический атрибутивный стиль и устойчивые невротические нарушения. Охарактеризовано значимость студенческого возраста, как периода формирования социальной системы отношений и идентичности личности, для проявлений и закрепления признаков беспомощности в процессе учебной деятельности. Раскрыты возможности психологического практикума по психодиагностике и клинической психологии в выявлении проявлений личностной беспомощности студентов. Представлены эмпирические результаты выявленных уровней проявления личностной беспомощности студентов-психологов.

Ключевые слова: личностная беспомощность, студенческий возраст, учебная деятельность, психодиагностика, клиническая психология, психологические методики, лабораторный практикум.

Постановка проблеми. Безпорадність – достатньо поширене явище у сучасному житті. Важливість його вивчення в психологічній науці пов'язана із: а) з широким проявом безпорадності в різноманітних сферах життєдіяльності людини (навчальній, сімейній, професійній, політичній, спортивній); б) з причинно-наслідковими зв'язками безпорадності із різними формами дезадаптивної поведінки (комп'ютерна залежність, суїцид, наркоманія, алкоголізм) та із різними психологічними станами (зневіра, тривожність, фрустрація, невротичність, депресія); в) з набутих в ході життя та діяльності особистості характером її виникнення та розвитку; г) із співвіднесенням цього феномену з протилежним – самостійністю як інтегральною характеристикою особистісного «Я» тощо.

У зрілій юності (18-23 років) провідним видом діяльності, за психологічною періодизацією Д. Ельконіна і О. Леонтєва, визнається навчально-професійна діяльність. Вона розглядається як активна цілеспрямована діяльність щодо засвоєння знань, умінь і навичок загального характеру та професійного спрямування. Цей віковий період характеризується своєю соціальною ситуацією розвитку (початок дорослості, життєве самовизначення, стабілізація характеру, формування світогляду та громадянської позиції). У періоді зрілої юності продовжується формування ідентичності особистості [8] як психосоціальної тотальності, що дає змогу особистості усвідомлювати себе у всьому багатстві своїх відносин з навколишнім світом і визначає систему цінностей, ідеалів, життєвих планів, соціальних ролей особистості з відповідними формами поведінки. Очевидно, що саме криза ідентичності може бути як наслідком, так і причиною розвитку особистісної безпорадності (прояви її симптомокомплексу та його закріплення в індивідуальній поведінці, стилі діяльності, самооцінці тощо), спричиняючи своєрідне «розщеплення», амбівалентність особистісного самоусвідомлення молодшої людини. Саме тому, на нашу думку, актуальним є питання пошуку шляхів своєчасного виявлення ознак особистісної безпорадності в студентському віці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Американський психолог М. Селігман, автор теорії завченої безпорадності, визначає її як психологічний стан, який виникає внаслідок реакції на невідконтрольні, переважно неприємні події і проявляється в негативному очікуванні майбутніх подій і результатів діяльності [9]. У західній психології дослідження завченої безпорадності здійснювалися, в основному, у двох напрямках:

- дослідження психології завченої безпорадності у тварин (С. Майєр, Дж. Овермайєр, М. Селігман, Р. Соломон та інші);
- дослідження психології безпорадності у людей як в лабораторних умовах, так і в реальному житті (Л. Абрамсон, К. Петерсон, М. Селігман, Дж. Тісдейл, Д. Хірото та інші) [1].

Дослідженню психологічного феномену завченої безпорадності присвячені праці російських психологів В. Ротенберга, В. Аршавського, М. Батуріна, Т. Гордєєвої, І. Дев'ятовської, В. Ромека та інших. Найбільш розробленою у російській психології є концепція безпорадності Д. Цирінг [7], в основі якої лежить поняття особистісної безпорадності як стійкого специфічного утворення особистісного рівня, яке поєднує певні особистісні властивості, песимістичний атрибутивний стиль і стійкі невротичні порушення. Автором концепції виокремлено структуру й симптомокомплекс особистісної безпорадності, розкрито особливості її формування на різних етапах онтогенезу, а також розглянуте протилежне поняття – самостійність як інтегральна якість особистісного «Я», що забезпечує високу самоефективність особистості. Розвиток концепції особистісної безпорадності Д. Цирінг здійснено в низці інших досліджень російських авторів, у яких вивчався зв'язок безпорадності з комунікативною активністю (К. Забеліна), особливостями мотивації (К. Веденєєва), самостійністю (Ю. Яковлева), оптимізмом (Л. Рудіна), провідною активністю індивіда (О. Давидова). У всіх цих дослідженнях підкреслюється, що сформована безпорадність проявляється не лише на особистісному рівні у симптомокомплексі стійких особистісних властивостей, а й на поведінковому, негативно впливаючи на результативність діяльності особистості. Зокрема, вивчалися особливості прояву особистісної безпорадності в

складних життєвих обставинах (В. Шиповська), у педагогічній діяльності (І. Девятковська), у професійній діяльності психолога (В. Бозаджисв) [1].

На сьогодні вітчизняні психологи досліджують лише деякі аспекти психічних проявів безпорадності особистості (В. Горбунова, Я. Гошовський, С. Занюк, О. Колісник та ін.), що визначає нові перспективи вивчення цієї проблеми, розробки форм й методів психокорекційної роботи щодо профілактики та подолання особистісної безпорадності.

Формулювання цілей статті. На основі постановки вищевказаної проблеми та аналізу теоретико-методологічних досліджень в психології останніх років ми узагальнили структуру особистісної безпорадності, до характеристики якої включили когнітивний, мотиваційний, емоційний компоненти, які перебувають у тісному взаємозв'язку з провідною діяльністю в юнацькому віці. У дослідженні за мету ми поставили опис досвіду власної практичної роботи зі студентами вищої школи з виявлення у них психічних характеристик та поведінкових аспектів особистісної безпорадності, які проявляються в процесі навчальної діяльності.

Об'єктом нашого дослідження є психологічний феномен особистісної безпорадності. Предмет дослідження: симптоматика проявів особистісної безпорадності студентів у навчальній діяльності.

Безпосередніми завданнями нашої статті стали:

- проведення теоретичного аналізу результатів дослідження психології безпорадності у людей в реальному житті;
- здійснення організаційно-підготовчої роботи на основі вивчення робочих навчальних програм з психодіагностики та клінічної психології;
- виявлення проявів особистісної безпорадності в навчальній діяльності студентів, зокрема в процесі вивчення психодіагностики та проведення лабораторного практикуму;
- виявлення проявів особистісної безпорадності в навчальній діяльності студентів, зокрема в процесі вивчення клінічної психології та проведення лабораторного практикуму;
- порівняння отриманих емпіричних даних серед студентів другого та третього курсів навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для реалізації програми дослідження нами було проаналізовано змістовні можливості двох нормативних дисциплін в професійній підготовці студентів-психологів – психодіагностики та клінічної психології. Навчальна дисципліна «психодіагностика» вивчається студентами другого курсу денної форми навчання спеціальності «Психологія» і передбачає проведення 24 годин лекційних занять, 20 годин практичних (семінарських) занять, 20 годин лабораторних занять. Основна увага була приділена аналізу тематики та змісту лабораторного практикуму з психодіагностики. Основними завданнями лабораторного практикуму з психодіагностики є: ознайомлення студентів з різноманітними методами розпізнавання індивідуально-психологічних особливостей особистості; формування вміння оперувати стандартизованими тестами та нетестовими методиками; формування навиків психодіагностичного обстеження та самостійного використання психодіагностичних методик.

Навчальна дисципліна «клінічна психологія» вивчається студентами третього курсу денної форми навчання спеціальності «Психологія» і передбачає проведення 34 годин лекційних занять, 22 годин практичних (семінарських) занять, 16 годин лабораторних занять. Основна увага також була зосереджена на аналізі тематики та змісту лабораторного практикуму з клінічної психології. Основними завданнями лабораторного практикуму з клінічної психології є: озброєння студентів знаннями методів психологічного дослідження в клініці, формування навиків психодіагностичного обстеження в умовах клініки, розробка експериментальної програми дослідження. Відповідно до вимог освітньо-професійної програми з дисципліни студенти повинні вміти розв'язувати диференційно-діагностичні завдання, пропагувати психопрофілактичні методи оздоровлення, визначати індивідуальні особливості ведення здорового способу життя.

Не змінюючи запланованих лабораторних робіт з даних навчальних дисциплін ми укомплектували їх згідно запланованої логіки проведення діагностичним інструментарієм, який міг би реалізувати як практичні завдання робочої програми навчальної дисципліни, так і завдання нашого спеціального дослідження особистісної безпорадності студентів. Нами першочергово було підібрано комплекс психологічних методик, за допомогою якого ми мали намір виявити рівні прояву особистісної безпорадності та її психологічні особливості. Критерієм підбору методик для нашого дослідження виступили особливості структурних компонентів безпорадності. Процедура проведення методик стосувалася двох груп вибірки, яку склали студенти факультету психології Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки: до першої групи увійшли студенти другого курсу денної форми навчання (50 осіб), до другої – студенти третього курсу денної форми навчання (46 осіб).

Охарактеризуємо діагностичний інструментарій проведеного дослідження, а саме:

– Метод напівструктурованого інтерв'ю. Інтерв'ювання – це діагностика у вузькому розумінні терміну, яка і полягає у безпосередньому обстеженні психологом клієнта. Напівструктуроване інтерв'ю, яке ми використали в нашій програмі збору емпіричних даних, є методом отримання інформації про індивідуальні психологічні особливості особистості у процесі безпосереднього контакту з досліджуванним, але без строго фіксованої логіки запитань (алгоритму), а саме: суттєвими і запланованими для нас виступили питання про приховані психологічні стани, переживання, мотиви поведінки студента; інші питання вільно формулювались у процесі бесіди на основі змісту відповідей студента на основні запитання інтерв'ю.

– Методика діагностики оперативної оцінки самопочуття, активності і настрою САН [3]. Методика діагностує актуальний емоційний стан особистості. Показники, що вимірюються: емоційний стан, особистісна

тривожність, ситуативна тривожність, патологічна тривожність. Рівень тривожності суттєво впливає на якість і характер міжособистісних взаємин, позначається на ефективності навчального процесу та розвитку особистості в цілому. Досліджуваним пропонувалося оцінити свій стан протягом дня (з ранку до моменту перевірки) за допомогою таблиці, що складається з 30 полярних ознак, вибравши бал, який більшою мірою відображає співвідношення між двома протилежними якостями.

– Методика «Самооцінка емоційних станів» А. Уессмана та Д. Рікса [4]. Досліджуваним пропонувалися чотири блоки тверджень: «спокій – тривога», «енергійність – втома», «піднесеність – пригніченість», «впевненість в собі – безпорадність». З кожного блоку потрібно було вибрати те твердження, котре найкраще відповідає стану досліджуваного. Діагностика здійснюється за показниками кожного блоку, також за сумарною оцінкою емоційного стану.

– Метод оцінки рівня суб'єктивного контролю (РСК) Є. Бажина, Є. Голинкіної та Л. Еткінда [5], який дає змогу виявити екстернальний/інтернальний тип поведінки (локусу контролю) та показує, як людина інтерпретує значущі події, що відбуваються у її житті. Опитувальник складається з 44 пунктів тверджень, які вимірюють екстернальність / інтернальність у виробничих, міжособистісних та сімейних стосунках, а також рівень суб'єктивного контролю щодо хвороб і здоров'я.

– Багатофакторний опитувальник особистості Р. Кеттелла (16PF – опитувальник) [4]. Цей тест є універсальним та дає багатогранну інформацію про особистість. Відповіді вираховуються за допомогою спеціального «ключа». Сума балів за кожною виділеною групою питань дає значення фактора, яке переводиться в стени. Стени розподіляються за біполярною шкалою з крайніми значеннями 1 і 10 балів. В ході інтерпретації найбільша увага приділяється найнижчим і найвищим значенням факторів, які в «негативному» полюсі знаходяться в межах від 1 до 3 стенів, а в «позитивному» – від 8 до 10 стенів.

– Методика «Тест на оптимізм» Л. Рудіної [6], використовувалася для діагностики особливостей атрибутивного стилю студентів. Досліджуваним пропонувалися питання та дві відповіді на нього. Потрібно було вибрати відповідь, яка найбільше відповідає респонденту.

Аналіз та інтерпретація результатів проводилася за 6-ма первинними шкалами:

- час невдач / час успіху – визначає, наскільки постійними вважаються причини неприємностей, невдач/позитивних подій;
- широта невдач / широта успіху – пояснення невдачі конкретними причинами або поширення безпорадності на інші сфери діяльності / оцінка оптимізму з позиції широти для позитивних подій;
- Я-невдача / Я-успіх – оцінка персоналізації в негативних умовах (визнання почуття власної провини в невдачах) / персоналізація в позитивних умовах (констатація власних заслуг).

Сума за шкалами «час невдач», «широта невдач» та «Я-невдача» показує результат за показником ставлення до негативних подій, за трьома протилежними шкалами – результат щодо позитивних подій. Різниця другого та першого результатів ілюструє вираженість оптимізму – песимізму особистості. Результати дослідження за методикою САН засвідчили, що переважна більшість студентів (62%) почуваються активними, сильними, оптимістичними, 33% респондентів мають середні показники і лише 5% вибірки відмітили, що на момент дослідження вони тривожні, мають поганий настрій, втомлені, розчаровані, песимістично сприймають життєві події. Використовуючи методику «Самооцінка емоційних станів», ми досліджували актуальні емоційні стани студентів за чотирма шкалами тверджень: «спокій – тривога», «енергійність – втома», «піднесеність – пригніченість», «впевненість в собі – безпорадність». Результати дослідження майже співвідносяться з даними попередньої методики, а саме: у більшості студентів (96%) адекватна оцінка стану, що проявляється в загальній впевненості в собі, бадьорості, відсутності неспокою та тривожності, достатній компетентності. Ця категорія студентів бачить хороші перспективи майбутнього. У 4% досліджуваних відмічається негативний емоційний стан, що характеризується тривожністю, відчуттям страху та невпевненості, втомою та пригніченістю.

За методикою діагностики рівня суб'єктивного контролю РСК у великій кількості досліджуваних (77%) виявлено низький рівень інтернальності у всіх сферах, що свідчить про нездатність таких студентів брати на себе відповідальність за значущі події, контролювати їх, бути психологічно готовим до змін. Наслідком сформованого екстернального типу контролю є підвищена тривожність, стурбованість, відчуття безпорадності й неможливості впливу на будь-які ситуації. 23,0% опитаних мають показники, які відповідають високому рівню суб'єктивного контролю. Ці студенти вважають, що більшість важливих подій в їх житті є результатом власних дій, що вони можуть ними керувати, здатні успішно досягати своєї мети в майбутньому.

У результаті використання особистісного багатофакторного опитувальника Р. Кеттелла було отримано велику кількість показників. У своєму дослідженні проаналізуємо лише пікові показники за деякими факторами, які можуть свідчити про різні рівні прояву особистісної безпорадності. Зокрема, у 3% досліджуваних відмічаються низькі показники за такими факторами: А «замкнутість – комунікабельність», що може свідчити про певну відособленість, яка проявляється у стриманості, схильності до ригідності, холодності, скептицизму і відчуження; С «емоційна нестійкість – емоційна стійкість» – свідчать про низький поріг до фрустрації, емоційні реакції на інших людей, депресивність, похмурість, тривожність, нестійкість настрою, низький самоконтроль власних емоцій, примхливість, тобто емоційну нестійкість респондентів; Е «підпорядкованість – домінантність» – проявляються у таких особистісних характеристиках як покірність, невпевненість у собі, схильність до самозвинувачення, бажання уникати перешкоди, схильність чітко виконувати інструкції; Q2 «конформізм – нонконформізм» презентує несамостійність, залежність, схильність до самозвинувачення. Окрім того, у цих респондентів відмічалися високі показники за такими факторами: L

«довірливість – підозрілість», що свідчить про вираженість підозрливості, упередженості стосовно людей, закритості, схильності до суперництва, відчуття недооціненості; напруженості, тривожності, фіксації на невдачах; О «впевненість – тривожність» проявляється у внутрішній напруженості, схильності до драматизації, очікуванні неприємностей, передчутті небезпеки, підвищеній вразливості тощо. Використовуючи методику «Тест на оптимізм» Л. Рудіної ми отримали такі результати: показник оптимістично налаштованих студентів (з оптимістичним стилем атрибуції) становить 23% від загальної кількості опитуваних, значна кількість респондентів (64%) продемонструвала проміжні результати у сприйманні і поясненні негативних та позитивних подій. 4,8% студентів є помірно песимістичними та 9,2% – достатньо песимістичні, що проявляється в їх схильності сприймати невдачі як постійні й такі, що відбуваються у всіх сферах життєдіяльності, а також приписувати собі відповідальність за погані події (невдачі) життя.

Отже, отримані в результаті дослідження емпіричні дані можуть свідчити, що ознаки проявів особистісної безпорадності виявлені у незначній кількості студентів. Особистісна безпорадність проявляється у показниках пасивності, зниженого настрою, тривожності, песимістичного атрибутивного стилю, екстернального суб'єктивного контролю, несамостійності у виборі рішень та високій чутливості до невдач, помилок тощо. Відмінності у групах студентів другого та третього курсів незначні: виявлено, що у студентів другого курсу більшою мірою виражені негативні емоційні стани та показники песимістичного атрибутивного стилю, що може свідчити про незавершений процес адаптації до навчання в університеті; у студентів третього курсу виявлено домінування показників самозвинувачення та підвищеної чутливості до власних помилок і невдач.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок. Таким чином, нами були проаналізовані, і перевірені на практиці, можливості виявлення студентів з характеристиками особистісної безпорадності в процесі програмної навчальної діяльності з психодіагностики та з клінічної психології. Лабораторні практикуми вище вказаних навчальних дисциплін дозволяють дослідити психологічні особливості особистісної безпорадності студентів на фоні опрацювання самих методик як безпосереднього завдання лабораторної роботи і додатково прослідкувати відмінності її вираження в студентів другого та третього курсів навчання. Перспективою подальших розвідок в цьому напрямку вважаємо питання вивчення ефективних методів та технік надання психологічної допомоги у подоланні проявів особистісної безпорадності студентів та проведенні профілактично-превентивної роботи з ними.

Список використаних джерел

1. Малімон Л. Я. Психологія особистісної безпорадності студентів : монографія / Л. Я. Малімон, Т. І. Дучимінська. – Луцьк : Вежа-Друк, 2015. – 192 с.
2. Методика діагностики мотивації учения и емоционального отношения к учению в средних и старших классах школы // Шк. психолог. – 2004. – № 8. – С. 32-36.
3. Поліщук С. А. Методичний довідник з психодіагностики : навч.-метод. посіб. – Суми : Унів. кн., 2009. – 442 с.
4. Психологические тесты. В 2 т. Т. 1 / под. ред. А. А. Карелина. – М. : ВЛАДОС, 2003. – 312 с.
5. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты : учеб. пособие / Д. Я. Райгородский. – Самара : БАХРАХ-М, 2002. – 672 с.
6. Рудина Л. М. Тест на оптимизм: метод определения атрибутивных стилей / Л. М. Рудина ; под ред. В. М. Русалова. – М. : Наука, 2002. – 24 с.
7. Циринг Д. А. Психология личностной беспомощности: исследование уровней субъектности / Д. А. Циринг. – М. : Академия, 2010. – 410 с.
8. Эриксон Э. Идентичность: юность и кризис : пер. с англ. / Э. Эриксон ; общ. ред. и предисл. А. В. Толстых. – М. : Прогресс, 1996. – 344 с.
9. Seligman M. E. P. Helplessness: on depression, development, and death / M. E. P. Seligman. – New York : W. H. Freeman, 1992. – 250 p.

References

1. Malimon L. Ja. Psihologija osobystisnoi' bezporadnosti studentiv : monografija / L. Ja. Malimon, T. I. Duchymins'ka. – Luc'k : Vezha-Druk, 2015. – 192 s.
2. Metodika diagnostiki motivacii uchenija i jemocional'nogo otnoshenija k učeniju v srednih i starshih klassah shkoly // Shk. psiholog. – 2004. – № 8. – S. 32-36.
3. Polishhuk S. A. Metodichnyj dovidnyk z psihodiagnostyky : navch.-metod. posib. – Sumy : Univ. kn., 2009. – 442 s.
4. Psihologicheskie testy. V 2 t. T. 1 / pod. red. A. A. Karelina. – M. : VLADOS, 2003. – 312 s.
5. Rajgorodskij D. Ja. Prakticheskaja psihodiagnostika. Metodiki i testy : ucheb. posobie / D. Ja. Rajgorodskij. – Samara : BAHRAH-M, 2002. – 672 s.
6. Rudina L. M. Test na optimizm: metod opredelenija atributivnyh stilej / L. M. Rudina ; pod red. V. M. Rusalova. – M. : Nauka, 2002. – 24 s.
7. Ciring D. A. Psihologija lichnostnoj bespomoshhnosti: issledovanie urovnej sub#ektnosti / D. A. Ciring. – M. : Akademija, 2010. – 410 s.

8. Jerikson Je. Identichnost': junost' i krizi : per. s angl. / Je. Jerikson ; obshh. red. i predisl. A. V. Tolstyh. – M. : Progress, 1996. – 344 s.
9. Seligman M. E. P. Helplessness: on depression, development, and death / M. E. P. Seligman. – New York : W. H. Freeman, Xxxv, 1992. – 250 p.

Duchyminska T.I., Khlivna O.M. THE ROLE OF THE LABORATORY PRACTICAL WORK IN PSYCHODIAGNOSTICS AND CLINICAL PSYCHOLOGY IN DETECTION OF PERSONAL HELPLESSNESS OF STUDENTS

The article is devoted to the analysis of psychological phenomenon of personal helplessness as a stable personal formation of the personal level which combines certain personal qualities, pessimistic attributive style and stable neurotic disorder. It was characterized the significance of student age as a period of formation of the social system of relations and personal identity, for manifestation and consolidation of signs of helplessness in the process of educational activity. It was emphasized that identity crisis may be both a result and a reason of development of personal helplessness (manifestation of its symptom complex and its attaching in individual behavior, activity style, self-estimation), causing peculiar "splitting", ambivalence of personal self-consciousness of a young man.

It was revealed the possibility of psychological practical work in psychodiagnostics and clinical psychology in detection of personal helplessness of students. It was selected a complex of psychological techniques with the help of which it was revealed the levels of manifestation of personal helplessness and its psychological peculiarities. The criterion of gathering techniques for this study were the structural components of personal helplessness, in particular, emotional and personal. It was presented the empirical results of the detected levels of manifestation of personal helplessness of students-psychologists which are displayed in indices of passiveness, depressed mood, anxiety, pessimistic attributive style, external subjective control, lack of independence in decision-making and high sensitivity to failure, mistakes, etc.

Key words: *personal helplessness, student age, educational activity, psychological diagnostics, clinical psychology, psychological techniques, laboratory practical work.*

УДК 159.9:[76:821.111–31]

E.E. IVASHKEYYCH

PSYCHOLINGUISTIC ASPECTS OF COMIC BOOK NARRATION

The author of this article underlines that studying narrative discourse in the English literature and its psycholinguistic aspects it's very useful to admit at once that such kind of discourse plays a great role in all kinds of genre of art literature. In a case we have a deal with graphic novels it's more suitable to show and to underline psycholinguistic peculiarities or aspects of narrative discourse. It was underlined that the important part of comic book narration was also the point of view: who was watching and what was the object of this gaze; if a character was looking at something and in the next panel we were shown this object of this gaze, the reader was positioned as this character. This type of positioning is essential in comic book narration, as it has the possibility of affecting the meanings linked with the reading of the comic. Analyzing "Watchmen", the author of this article proposed such psycholinguistic aspects of narrative discourse, as: visual emphasis; focalization of information; epigraphs' emphasis; meta-narrative presentation of the text; contrasting visual linkings; actualization of narrative potential.

Key words: *narrative discourse, visual emphasis, focalization of information, epigraphs' emphasis, meta-narrative presentation of the text, contrasting visual linkings, actualization of narrative potential.*

Автор данной статьи подчёркивает, что изучение нарративного дискурса на примере английской литературы, определение психолингвистических аспектов такого дискурса является весьма актуальной проблемой современности, ведь такого рода дискурс играет немаловажную роль для всех жанров художественной литературы. В данной статье нарративный дискурс будет проанализирован на примере графических романов, на основе осмысления которых и будут определены психолингвистические особенности повествовательного дискурса. В статье было подчёркнуто, что достаточно важным для определения особенностей повествовательного дискурса является анализ материалов, представленных в виде комиксов, ведь человек, который наблюдает, является только объектом визуализации, а не её субъектом. В случае, если персонаж наблюдает за чем-то, то читатель будет позиционироваться как этот персонаж. При этом определённый тип позиционирования имеет важное значение для повествования текстового материала, представленного в форме комиксов, ведь именно этот тип позиционирования во многом влияет на значения, которые создаются читателем произведения. Анализируя произведение "Ночные охранники" Алана Мура и Дэйва Гиббонса, автором этой статьи были предложены следующие психолингвистические аспекты нарративного дискурса, а именно: визуальная акцентуация, актуализация информации, актуализация эпиграфа, метанарративная презентация текста, контрастные визуальные словосочетания, актуализация нарративного потенциала.

Ключевые слова: *нарративный дискурс, визуальная акцентуация, актуализация информации, актуализация эпиграфа, метанарративная презентация текста, контрастные визуальные словосочетания, актуализация нарративного потенциала.*